

HÜQUQ PEDAQOGİKASI PEDAQOJİ ELMİN MÜHÜM SAHƏSİDİR

Lalə Allahverdiyeva,

*Naxçıvan Müəllimlər İnstitutunun Pedaqogika
və psixologiya kafedrasının dosenti,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
e-mail: lale.allahverdiyeva.81@bk.ru*

UOT: 37; 34

Xülasə. *Məqalədə akademik pedaqogikanın mühüm sahəsi olan hüquq pedaqogikası, onun yaranma tarixi, pedaqogika elmi ilə hüququn qarşılıqlı əlaqəsi məsələləri təhlil olunmuşdur. Eyni zamanda hüquq pedaqogikasının obyektı, predmeti, əsas vəzifəsi, hüquqi sosiallaşma haqqında məlumatlar qeyd edilmiş, hüquqi sosiallaşmanın komponentləri olan hüquqi təhsil, hüquqi tərbiyə, hüquqi təlim və hüquqi inkişafın elementləri də məqalədə öz əksini tapmışdır.*

Açar sözlər: *hüquq pedaqogikası, hüquqi sosiallaşma, hüquqi təhsil, hüquqi təlim, hüquqi tərbiyə, hüquqi inkişaf, hüquqi mədəniyyət.*

Key words: *legal pedagogy, legal socialization, legal education, legal training, legal education, legal development, legal culture.*

Ключевые слова: *правовая педагогика, правовая социализация, правовое образование, правовая подготовка, правовое воспитание, правовое развитие, правовая культура.*

Bəşəri sivilizasiyanın inkişafının əsas tendensiyalarından biri hüquqa əsaslanan cəmiyyət qurmaqdır. İnsanların təhlükəsiz həyatını, onların hüquqlarını, azadlıqlarını, tələbatlarını təmin etmək imkanlarını, həyatda özlərini təsdiqə imkan verən şəraiti təmin edə bilən hüquqi dövlət yaratmaq müasir dövlət qulluğunun idealıdır.

Məlumdur ki, ictimai həyatın nizamlayıcısı təkcə hüquq deyildir. İnsanlar davranış zamanı ideoloji, mədəni, mənəvi, dini, sosial-psixoloji normalara da əməl edirlər. Bu normaları bilmək və dərk etmək onların tərbiyəlilik və təhsil səviyyəsini, inkişafını müəyyən edir. Ümumiyyətlə, hüquqi qanunçuluq cəmiyyətin pedaqoji

sistemi ilə sıx əlaqədardır. Cəmiyyətdə olan tərbiyə, təlim, inkişaf və təhsil sistemlərinin inteqral təsirləri nəticəsində insanlar düzgün davranışın zəruriliyi barədə biliklər əldə edir və həyatda tətbiq edirlər.

Real həyat hadisələrindən məlum olur ki, cinayətkarlıq, hüquq pozuntuları bir sosial hadisə kimi təhsil sisteminin zəifliyindən, vətəndaş tərbiyəsinin naqisliyindən, hüquqi təbliğatın lazımı səviyyədə olmamasından və s. faktorlardan əmələ gəlir. Yəni pedaqoji biliklər və onlardan istifadənin zamanın, dövrün tələbləri səviyyəsində qurulmaması çoxsaylı hüquqi problemlərin yaranmasına gətirib çıxarır.

Pedaqogika insanın formalaşması haqqında elm olub, qədim tarixə malikdir. Belə ki, insan

yaranan gündən onun mövcudluğu uğrunda mübarizəsi, özünü təmin etməsi, qoruması, malik olduğu həyat təcrübəsini böyüyən nəsle ötürməsi problemi mövcud olmuşdur. Bu isə bütün dövr və zamanlar üçün həmişə aktual bir problem məsələ kimi gündəmdə olmuşdur. Həmin problemlər isə cəmiyyətin ictimai, iqtisadi inkişafı ilə müəyyən edilmiş və dəyişmişdir.

İnsanın həyata hazırlanması prosesi onun anadan olandan ölənədək müxtəlif səviyyə və formalarda aparılır, davam etdirilir. Ümumiyyətlə, cəmiyyət özünə davamçı, varis hazırlayır, yəni cəmiyyətin mövcudluğu insanların həyata hazırlanmasını tələb edir. Bu tələb ailədən başlasa da, məqsədyönlü şəkildə sistemli olaraq təlim müəssisələrində, cəmiyyətdə mövcud olan bütün birlik, təşkilat, fəaliyyət sahələrində müxtəlif səviyyədə yerinə yetirilir. Həmin birlik və təşkilatların bilavasitə vəzifəsindən, cəmiyyətdəki mövqeyindən asılı olaraq, insanların həyata hazırlanması işi həyata keçirilir.

İnkişaf etmiş cəmiyyətdə artıq şəxsiyyət formalaşdırılması, təcrübənin ötürülməsi prosesi mürəkkəbləşmiş və xüsusi fəaliyyət sistemini tələb edirdi. Bu isə pedaqogika elminin meydana gəlməsinə, elm kimi inkişaf edib formalaşmasına səbəb oldu.

Pedaqogikanın obyektı insanın formalaşdırılması, həyata hazırlanması, həyat üçün zəruri olan bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnməsi prosesidir. Predmeti isə bu prosesin pedaqoji nöqteyi-nəzərdən tədqiq edilməsidir.

Pedaqogikanın mühüm sahələrindən biri olan **hüquq pedaqogikası** hüquqi-pedaqoji gerçəkliyi dərk etməklə məşğuldur. Onun nəzəri əsasını ümumi pedaqogika təşkil edir. Lakin hüquq praktikasından nümunələr göstərilən pedaqogika hüquqsünaslar üçün pedaqogika deyildir.

Hüquq pedaqogikası elmi-pedaqoji biliklərin xüsusi, yəni hüquqi-pedaqoji sahəsi olmaqla akademik pedaqogikanın bir qoludur. Hüquq pedaqogikası pedaqogika tarixi, tərbiyə nəzəriyyəsi, didaktika, metodikalar, məktəbsünaslıq, sosial pedaqogika, etnopedaqogika, ailə pedaqogikası, hərbi pedaqogika və s. nailiyyətlərinə əsaslanır. O hüquqi və pedaqoji biliklərin qovuşmasından yaranır, hüquqsünaslığın deyil, pedaqogikanın bir sahəsidir.

Hüquq pedaqogikası kifayət qədər uzun bir

keçmişə və inkişaf tarixinə malikdir. Hüquq pedaqogikasının inkişaf tarixini araşdırdıqda məlum olur ki, XVI əsrdə Rusiya dövlətçiliyinin formalaşmasının keçmiş dövrlərindən bəri hüququn və təhsilin inkişafı yönündə baş verən göstəricilər bu elmin yaranmasına və inkişafına səbəb olmuşdur. Bu tarixi dövr hüquq-mühafizə orqanlarında ilk pedaqoji fikir və tədbirlərin meydana çıxması ilə xarakterizə olunur. Bu zaman pedaqoji xarakterli nəşrlər və praktik tədbirlər ortaya çıxmış və yayılmağa başlamışdır. Belə ki, Daxili İşlər Nazirliyinin vəzifəli şəxslərinin peşə hazırlığının pedaqoji aspektləri, polis zabitləri, jandarmırlar, həbsxana zabitləri üçün xüsusi təlimlərin keçirilməsi, profilaktika məqsədi ilə pedaqoji prinsiplər üzrə ilk təlim kursları təşkil edilmişdir.

Hüquq pedaqogikasının obyektı hüquq elmi ilə eyni olub, cəmiyyətin hüquqi mühitini, qanunçuluq və asayışı, həmçinin onları möhkəmləndirmək sahəsində insanların fəaliyyətini əks etdirir. Hüquq pedaqogikası da hüquq elmi ilə eyni məqsədə – ölkədə hüquqi cəmiyyətin yaradılmasına və qanunçuluğun möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Hüquq pedaqogikasının predmeti hüquqi mühitdə fəaliyyət göstərən pedaqoji faktlar, qanunauyğunluqlar, həmçinin təhsil, təlim, tərbiyə və inkişaf mexanizmləridir. Bu göstərilənlər hüquqi mühitin vəziyyətinə, qanunçuluğa, hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyətinə təsir göstərir. Hüquq pedaqogikası tətbiqi elmdir. Bu elm sahəsinin əsas vəzifələri aşağıdakılardan ibarətdir:

- *hüquqi-pedaqoji biliklərin inkişaf tarixinin və onlardan cəmiyyətdə istifadənin öyrənilməsi;*
- *hüquqi-pedaqoji idrakin metodologiya və metodikasının hazırlanması;*
- *hüquqi-pedaqoji gerçəkliyin elmi vəziyyətinin hazırlanması;*
- *hüquq-mühafizə, hüquq-icra, qanunvericilik sahəsindəki aktual problemlər üzrə pedaqoji araşdırmaların aparılması (hüquqi problemlərin səbəb-nəticə əlaqələrini müəyyənləşdirmək, situasiyaların pedaqoji mahiyyətini və əsaslarını təhlil etmək);*
- *əhalinin və hüquq-mühafizə orqanları nümayəndələrinin hüquq tərbiyəsinin nəzəri məsələlərinin hazırlanması;*

– hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının fəaliyyətinin pedaqoji metod və texnologiyalarının hazırlanması (pedaqoji diaqnostika, pedaqoji ekspertiza, pedaqoji məsləhət və s.).

Hüquq pedaqogikasının önəmli məsələlərindən biri **hüquqi sosiallaşmadır**. “Sosiallaşma şəxsiyyətin bəşər cəmiyyəti tərəfindən hazırlanmış mədəni irsini mənimsəmək, cəmiyyət həyatına uyğunlaşmaq prosesidir” [2, s. 26].

Hüquqi sosiallaşma şəxsiyyətin hüquqi dəyərləri mənimsəməsi, onlara əməl etməsi, onları öz şəxsi keyfiyyətlərinə daxil etməsidir. Hüquqi sosiallaşmanın nəticəsi şəxsiyyətin hüquqi formalaşmasıdır. Onun pedaqoji komponentləri bunlardır: **hüquqi təhsillilik, hüquqi tərbiyəlilik, hüquqi təlim almaq və hüquqi inkişaf**. Bu xüsusiyyətlərin formalaşdığından ali təzahürü şəxsiyyətin hüquqi mədəniyyətini təşkil edir.

Hüquqi təhsillilik cəmiyyətdə olan hüquqi mühiti, hüququn oynadığı rolu dərk etməyə, onları normal həyatın zəruri şərtləri, cəmiyyətin inkişafı, vətəndaşların müdafiəsi kimi başa düşməyə imkan verən müəyyən biliklər, baxışlar və əqidənin olması ilə xarakterizə olunur. Vətəndaşın hüquqi təhsili aşağıdakılardan ibarətdir:

– qanuna və qanunçuluğa hörmət, onlara daha yüksək sosial dəyərlər qrupu kimi, ən yüksək insani-mənəvi dəyərləri təsdiqləyən və qoruyan həyat normaları kimi yanaşır;

– həyatda ortaya çıxan problemlərin həllinin ən etibarlı yollarından biri sayılan, hüquq və azadlıqları qorumaq, onları qorumağa qadیر olan etibarlı bir qüvvə olaraq mədəni bir şəkildə həyat planlarını qurur;

– həyatda, fəaliyyətlərdə, əməllərdə, hərəkətlərdə qanuni hədəflərin, planların, niyyətlərin olması qanunsuzluğun tamamilə qəbul edil-məzliyini təmin edir.

Hüquqi tərbiyəliliyə malik olan şəxs:

– qanuna və qanunçuluğa əməl edir;

– hüquqa müvafiq plan və məqsədlərə əməl edir;

– özünü hüquqi qaydalara müvafiq aparmaq tələbatına malikdir;

– kriminagen hərəkətlərdən uzaqdır;

– başqalarını hüquq pozuntularına yol vermə-məyə istiqamətləndirir.

Hüquqi təlim keçmiş şəxs – həyat üçün zəruri olan normativ sənədlərə dair minimum biliklərə,

hüquqi əhəmiyyətli situasiyalarda və onların həllində müvafiq davranış, bacarıq və vərdislərə, öz hüquqlarını müdafiə üçün hüquq-mühafizə orqanlarına müraciət qaydalarını bilir, zəruri özünümüdafiə biliklərinə sahibdir.

Hüquqi inkişaf aşağıdakı formada təzahür edir

– hüquqi şüurun inkişaf səviyyəsində hüquqi davranışa uyğun fikirləşmək, qiymət vermək, istiqaməti müəyyən etmək, qərar qəbul etməkdə;

– riskli, düşünülməmiş, yüngül, təhrikedici davranışa yol verməməkdə;

– özünün hüquqi mədəniyyətini daim yüksəltmək marağı və səylərində.

Qanunun aliliyi hər zaman ümumi bir davranış qaydası, ümumi bir istiqamət və ya sərhəddir. Hüquqi tənzimləmə birdəfəlik deyil, uzunmüddətlidir, fərdi deyil, kütləvi və ümumilikdə məcburi tətbiq üçün nəzərdə tutulmuş sosial tənzimləmə növlərindən biridir.

Hüquq təhsili – normal bir həyat və cəmiyyətin inkişafı, vətəndaşların özlərinin qorunması üçün zəruri bir şərt olaraq cəmiyyətin həyatında mövcud olan hüquq sahəsini, qanunun rolunu, qanunun aliliyini anlamağa, onları bir nemət kimi qiymətləndirməyə imkan verən müəyyən biliklərə, baxışlara sahib bir vətəndaşın olması ilə xarakterizə olunur.

Nəticə. Geniş, hərtərəfli balanslaşdırılmış mülahizələrdən çıxış edən savadlı bir vətəndaş hüquq və azadlıqlarını, məhdudiyyətlərini dərk edə bilər. Məqsədli şəkildə başa düşür ki, hüquqlar vəzifələrdən ayrılmazdır, kim daha çox hüquqa sahib olsa, o qədər çox məsuliyyət daşıyır və kim daha az məsuliyyət daşısa, daha az hüquqa malikdir. İnsanlar qanun, azadlıqlar, hüquq və vəzifələr mövzusunda anlamaq və mədəni davranışa qədər demokratiya və humanizmin çox çətin bərpa oluna biləcəyi fikri də cəmiyyətdə yaranmışdır. Hüquq təhsili yetkin hüquqi şüurun vacib elementidir. Rus hüquqşünası A.S.Alekseyev qeyd etmişdir ki, “Qanunla yaşamaq üçün ilk növbədə, qanunun içində yaşaması lazımdır”.

Hüquq qanunlarının yazılması, hüquq orqanlarında onların icrasına nəzarəti və təmin etməsi ilə yanaşı, vətəndaşların həmin qanunları dərk və qəbul edərək gündəlik həyatlarında əməl etməsi də zəruri şərtədir. Qədim Yunan mədə-

niyyətinin görkəmli nümayəndəsi Pifaqor qanunların aliliyini və həyatı əhəmiyyətini ifadə edərək söyləmişdir ki, “Allahdan sonra valideynlərə və qanunlara hörmət olmalıdır” [1, s. 68].

ƏDƏBİYYAT

1. Rüstəmov F. Pedagogika tarixi (dərslik). Bakı, Nurlan, 2006, 748 səh.

2. Əhmədov H., Həsənov A., Bayramov H. İdarəetmənin pedagogika və psixologiyası. Bakı, Maarif, 2000, 320 səh.

3. Буряковский Р.О. Юридическая педагогика – особая область научного педагогического знания. Юридический мир, 2012, №4.

4. Кикоть В.Я., Столяренко А.М. и др. Юридическая педагогика.

<https://libr.link/pedagogika-professionalnaya-yuridicheskaya-pedagogika.html>

J.Allakhverdieva

Legal pedagogy as an important area of pedagogical science

Abstract

The article analyzes the issues of legal peda-

gogy as an important area of academic pedagogy, its history, the relationship between law and pedagogy. At the same time, the article reflects the object, subject, the main task of legal pedagogy, information on legal socialization, elements of legal education and development, which are integral parts of legal socialization.

Л.Аллахвердиева

Юридическая педагогика как важная область педагогической науки

Аннотация

В статье анализируются вопросы правовой педагогики как важной области академической педагогики, ее истории, взаимосвязи педагогической науки и права. При этом упоминаются объект, предмет, основная задача правовой педагогики, информация о правовой социализации, отражены элементы правового образования, правового воспитания, правового обучения и правового развития, которые являются составными частями правовой социализации.